

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΧΗΣ (ΜΧ)-ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ

Εισαγωγή-Επισημάνσεις

Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 αποτελεί για τη χώρα μας την πρώτη σε μεγάλη κλίμακα πολεμική επιχείρηση, αφότου απέκτησε την εθνική της ανεξαρτησία, με την επανάσταση του 1821. Στον πόλεμο αυτό δοκιμάστηκαν σκληρά όλες οι εθνικές δυνάμεις και απέδειξαν ότι ήταν ανέτοιμες και απροπαρασκευάστες να αναλάβουν την πραγματοποίηση της «Μεγάλης Ιδέας», που δεν ήταν άλλη από την απελευθέρωση όλων των αλύτρωτων ακόμη αδελφών, από τον Οθωμανικό ζυγό. Η Ελλάδα εισήλθε σ' έναν πόλεμο με ένα ολιγάριθμο στρατό, ανοργάνωτο, ανεκπαιδευτο, με σοβαρές ελλείψεις σε οπλισμό και ουσιαστικά ανίκανο για νικηφόρα αποτελέσματα.

Ο πόλεμος κηρύχθηκε και προκλήθηκε από την Τουρκία, εξαιτίας της στάσης της στο λεγόμενο «Κρητικό ζήτημα», αναλογιζόμενη ότι ο συσχετισμός των δυνάμεων μεταξύ των δύο χωρών, την ευνοούσε. Ωστόσο, θα προσεγγίσουμε τον «ατυχή» αυτόν πόλεμο με πολιτική, στρατιωτική και κυρίως με ιστορική δεοντολογία για να καταλήξουμε στα σημαντικότερα αποτελέσματα και γενικά οφέλη ή μη για την Ελλάδα.

Οι διαφορετικές αντιλήψεις - απόψεις - αξιολογήσεις των διαφόρων ιστορικών περιόδων μέσα στα οποία οριοθετεί ο εκάστοτε ιστορικός το αντικείμενο της έρευνάς του, έχουν αποτελέσει πολλές φορές το κύριο συστατικό που διαφοροποιεί την θεώρηση και ανάλυση τους. Αυτό σημαίνει ότι είναι δυνατό να δημιουργηθούν ποικίλες «απόψεις», ανάλογα με τα ερωτήματα και τα διάφορα όρια που τίθενται στο προς μελέτη αντικείμενο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Fernand Braudel, ένας από τους μεγαλύτερους ιστορικούς του αιώνα που πέρασε, αφιέρωσε στο 3τομο έργο του «Μεσόγειος», των 2.000 σελίδων, μόλις 3 σελίδες για την ιστορικότατη ναυμαχία της Ναυπάκτου, θεωρώντας την ως ένα απλό γεγονός, στο σύνολο των γεγονότων που συνέβησαν στην περιοχή της Μεσογείου από το 16^ο έως το 18^ο αιώνα. Έτσι έριξε ιδιαίτερο βάρος στη μακροσκοπική θεώρηση της περιόδου, «υπονομεύοντας» με αυτήν τη διαδικασία τα, κατ' άλλους ιστορικούς, σημαντικά γεγονότα. Έχοντας αυτές τις λίγες σκέψεις κατά νου δημιουργούνται τα εξής εύλογα ερωτήματα για την εξεταζόμενη ιστορική περίοδο:

- Αποτέλεσε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 ένα σημαντικό γεγονός για την ελληνική ιστορία; Αν ναι, μέσα σε ποια χρονικά πλαίσια τοποθετημένος;

- Ήταν «ατυχής» ο πόλεμος του 1897, ή μήπως οριοθετούμενος χρονικά μέσα σε ευρύτερα χρονικά πλαίσια, από αυτά της ακριβούς ημερολογιακής του διάρκειας (30 ημερών), αποτέλεσε τον πρόλογο μιας επιτυχίας αργότερα;

Απαντήσεις στα παραπάνω εύλογα ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε στην ανάλυση που θα ακολουθήσει.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 έχει ενταχθεί ιστοριογραφικά σε αυτό που ο Daglas Dakin αποκάλεσε « Η ενοποίηση της Ελλάδας». Από την γενικότερη ιστοριογραφική οπτική, αποτέλεσε τμήμα του γνωστού «Ανατολικού Ζητήματος», των ιστορικών δηλαδή εξελίξεων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, κατά την προσπάθεια ανάκαμψης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, υπό την πίεση της αναπτυσσόμενης προς Νότο Ρωσικής, και την προσπάθεια επιβολής των ξένων δυνάμεων στο χώρο αυτό. Για τη «συμβατική» στρατιωτική ιστορία, ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 αποτέλεσε την αποτυχία της τότε στρατιωτικής και κυρίως πολιτικής ηγεσίας να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων. Η έλλειψη όμως των απαραίτητων πολεμικών προπαρασκευών και της απαραίτητης πολιτικής ωριμότητας, δημιούργησαν το ισχυρό κίνητρο άντλησης των ορθών διδαγμάτων που έμελλε να οδηγήσουν στην εθνική ανάταση και τους θριάμβους των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-13.

Προσπαθώντας να εμβαθύνουμε στον παραπάνω προβληματισμό, για το ένα και το αυτό ιστορικό γεγονός, γίνεται φανερό ότι η εξαγωγή συμπεράσματος δεν είναι δυνατόν να έρθει αβίαστα. Κατά συνέπεια ή πρέπει να το εξετάσουμε ως τμήμα της περιόδου από το 1770 μέχρι το 1923 και να το εντάξουμε στον εν λόγω Πόλεμο, δηλ. στο πώς αυτός συνέβαλε στο να έχει η Ελλάδα τη γεωγραφική έκταση που έχει σήμερα, ή να το επεκτείνουμε από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα και να εντάξουμε τις 30 ημέρες του πολέμου στην περίοδο αυτή ως γεγονός που συντέλεσε στην απομάκρυνση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από το χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Τέλος, μπορούμε να το εκλάβουμε και ως ένα πόλεμο εκτάσεως 30 ημερών, από 6 Απριλίου έως 7 Μαΐου 1897, που χαρακτηρίζεται ως γεγονός το οποίο είχε 672 νεκρούς και 2481 τραυματίες, ενεργοποίησε σχέδια επιχειρήσεων, προκάλεσε την διεξαγωγή μαχών, και παραδειγματίσε με την ήττα (της Ελλάδας) τις επόμενες γενιές της.

Ουσιαστικά, στην συγκεκριμένη περίπτωση οι αποκλίνουσες ιστοριογραφικά διαφορετικότητες συντείνουν στη σύνθεση μιας «σφαιρικότερης» ιστορικής θεώρησης που παραθέτει όχι τόσο το ίδιο το γεγονός, αλλά τις απόψεις για το γεγονός ως την ζητούμενη προσέγγιση.

Τα προ του πολέμου γεγονότα-Διεθνής ανάμιξη

Θα αναφερθούμε στα προ του πολέμου γεγονότα σε μια προσπάθεια κατανόησης του πνεύματος και του σφυγμού της εποχής: το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, δημιούργησε βέβαια ένα Κράτος, αλλά η χάραξη των συνόρων που επέβαλλαν οι Μ. Δυνάμεις

εξαιρούσαν από αυτό περιοχές όπου η Εθνική Επανάσταση είχε πνιγεί στο αίμα από τους Τούρκους, καταδικάζοντας εκατομμύρια Ελλήνων να συνεχίσουν να ζουν κάτω από σκληρή δουλεία.

Ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται στη χερσόνησο του Αίμου μια εκρηκτική κατάσταση. Η Οθωμανική αυτοκρατορία, άλλοτε με τη μέθοδο των μεταρρυθμίσεων που δεν εφαρμόζονταν και άλλοτε με την παροχή επίπλαστης ισοτιμίας στις υπόδουλές της εθνότητες, απειλούσε ουσιαστικά την επιβίωση των τελευταίων.

Υπό από αυτές τις συνθήκες, ολόκληρος ο Ελληνισμός ελεύθερος-αλύτρωτος και της διασποράς έχοντας ως εφιαλτήριο το ελληνικό κρατίδιο αποδύθηκε εκ νέου σε έναν επίμονο και μακροχρόνιο αγώνα υλοποίησης των εθνικών του οραμάτων. Έτσι το 1864 ενσωματώνονται τα Ιόνια νησιά, ενώ το 1881 απελευθερώνονται η Θεσσαλία και ένα μικρό τμήμα της Ηπείρου.

Στην πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων στην χερσόνησο του Αίμου κυριαρχούσε το παραδοσιακό δόγμα της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτή η πολιτική εκφράστηκε έκδηλα στο συνέδριο του Βερολίνου, προς μεγάλη τέρψη βέβαια των Τούρκων. Ωστόσο ο παγκόσμιος αποικιοκρατικός ανταγωνισμός των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, έφερνε πιο κοντά την χερσόνησο στον κίνδυνο της αναθεώρησης συνθηκών και κατά συνέπεια συνόρων, εις βάρος του Ελληνισμού. Προέκυψαν λοιπόν δύο αντίπαλα στρατόπεδα: α) του αναθεωρητικού, που εκφραζόταν από την Τριπλή συμμαχία Γερμανίας, Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας και β) του συντηρητικού, της διατήρησης δηλαδή της καθεστηκυίας τάξης, που εκφραζόταν από Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι οι συμμαχίες αυτές δεν ήταν αρραγείς αφού δεν έπαψαν να υφίστανται οι εσωτερικές αντιπαλοότητες και στα δύο στρατόπεδα.

Η Ελλάδα ήρθε και πάλι αντιμέτωπη το 1866 με την Τουρκία, λόγω της τριετούς διαρκείας της κρητικής επανάστασης η οποία είχε σαν αίτημα την ένωση της νήσου με τον εθνικό κορμό. Η Ελλάδα βοήθησε έμμεσα με αποστολή υλικού και εθελοντών, κινούμενη παράλληλα στο διπλωματικό πεδίο προς συνεννόηση των βαλκανικών κρατών έναντι της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Δυστυχώς, το μόνο που επετεύχθη τότε, ήταν μερικές μεταρρυθμίσεις και ένας νέος οθωμανικός «χάρτης» διοίκησης για τη νήσο.

Επιπλέον στον στρατηγικό χώρο της Μακεδονίας ο ελληνισμός είχε να αντιμετωπίσει τον Πανσλαβισμό. Η Ρωσία προωθούσε την ίδρυση ενός προσκολλημένου σε αυτήν και τερατωδώς διευρυμένου βουλγαρικού κράτους, το οποίο θα της παρείχε την δυνατότητα προσβάσεως στα στενά του Βοσπόρου και κατ' επέκταση στο Αιγαίο. Έτσι πέτυχε την παραχώρηση από το Σουλτάνο φερμανίου με το οποίο ιδρύονταν βουλγαρική εκκλησία (Εξαρχία), ανεξάρτητη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως (1870). Η δικαιοδοσία της Εξαρχίας επεκτεινόταν και πέρα από τις καθαρά βουλγαρικές περιοχές, στοχεύοντας υστεροβούλως στην προσάρτηση της Μακεδονίας στην Βουλγαρία, όπως φαινόταν στο 10^ο άρθρο του φερμανίου.

Η Ρωσία λοιπόν, συνεπής στην πολιτική της αυτή και με αφορμή το αδιέξοδο της Ευρωπαϊκής διαμεσολαβήσεως για την παύση του σερβοτουρκικού πολέμου που είχε εκραγεί, κηρύσσει τον πόλεμο στην Τουρκία, αναγκάζοντάς την, ως ηττημένη πλέον, να υπογράψει τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1878) φτάνοντας έτσι πολύ κοντά στη δημιουργία μιας δορυφορικής(στην Ρωσία) μεγάλης Βουλγαρίας.

Οι άλλες δυνάμεις φοβούμενες τους σχεδιασμούς αυτούς, προκάλεσαν την ίδια κιόλας χρονιά το συνέδριο του Βερολίνου το οποίο ανέτρεψε τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Οι Βούλγαροι όμως, κινούμενοι μεθοδικά καταστρατηγούν τις αποφάσεις του Βερολίνου, προσαρτώντας πραξικοπηματικά το 1885 την Ελληνική Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη), προβαίνοντας ταυτόχρονα σε δηώσεις, γενοκτονία, εκτοπισμούς ή βίαιο εκβουλγαρισμό των πλειοψηφούντων Ελληνικών πληθυσμών της περιοχής. Αυτή τους η πολιτική ευνοήθηκε και από την απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να αντιδράσουν (κυρίως της Αγγλίας), αφού ήθελαν με αυτό τον τρόπο να αποσπάσουν την Βουλγαρία από την ρωσική επιρροή. Ως εκ τούτου και η κηρυχθείσα Ελληνική επιστράτευση στα Ελληνοτουρκικά σύνορα (Θεσσαλία), αντιμετωπίστηκε ιδιαίτερα εχθρικά, αφού οι Αγγλογάλλοι προέβησαν άμεσα σε ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδος, με αποτέλεσμα αυτή να ανακληθεί.

Οι Βούλγαροι εκμεταλλευόμενοι τους ευνοϊκούς για αυτούς διεθνείς συσχετισμούς, και σε συνδυασμό με τη νίκη τους στο Σερβοβουλγαρικό πόλεμο που είχαν προκαλέσει, έστρεψαν δραστήρια και απερίσπαστοι το επεκτατικό τους βλέμμα στην Μακεδονία. Έτσι, με αγγλική ενθάρρυνση προωθούν εκεί Βουλγάρους εξαρχικούς επισκόπους αλλά και ένοπλες συμμορίες με σκοπό την κατατρομοκράτηση των Μακεδόνων.

Από τον Απρίλιο του 1895, το κόμμα του Θεόδωρου Δηλιγιάννη σχηματίζει νέα Κυβέρνηση, η οποία ουσιαστικά βρίσκεται μπροστά στην αντιμετώπιση σοβαρότατων εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων. Η πτώχευση του 1893, ο διακανονισμός του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας, καθώς επίσης, και τα μεγάλα εθνικά ζητήματα της Μακεδονίας και της Κρήτης ήταν από τα πρωτεύοντα θέματα που απαιτούσαν ιδιαίτερα λεπτούς και αποτελεσματικούς χειρισμούς. Λόγω όλων αυτών των αρνητικών συγκυριών η Ελλάς αποπειράθηκε να βρει διέξοδο από την διπλωματική της απομόνωση, προσπαθώντας να θερμάνει τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις . Αυτό κατέστη αδύνατο λόγω της Τουρκικής επιθετικότητας στο ζήτημα της χαράξεως της μεθορίου στη Θεσσαλία αλλά και της πολιτικής των Οθωμανών στη Κρήτη, ιδίως μετά τα γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας.

Έτσι λοιπόν για τις Ελληνικές κυβερνήσεις, η ανασυγκρότηση της χώρας και η στρατιωτική ενδυνάμωσή της ήταν μονόδρομος. Ωστόσο δυστυχώς, λόγω της σοβούσης οικονομικής κρίσης και του τεράστιου εξωτερικού χρέους αυτό ήταν ανέφικτο. Στην δίνη όλων αυτών των γεγονότων και των εθνικών αδιεξόδων, ιδρύεται στην Αθήνα ,στις 12 Νοεμβρίου 1894, από δεκαπέντε κατώτερους Αξιωματικούς, η «Εθνική Εταιρεία» (μετείχε ως ιδρυτικό μέλος και ο Ιωάννης Μεταξάς). Αυτή είχε ως στόχους : τον εκσυγχρονισμό του Στρατού, την προαγωγή του Εθνικού φρονήματος και τη συνδρομή των υποδούλων Ελλήνων. Βαθμιαίως, η Εταιρεία απέκτησε τέτοια

δύναμη, με ανώτατους αξιωματούχους, Αξιωματικούς και τις εξέχουσες προσωπικότητες του πνεύματος που προσήλκυσε(Σπ. Λάμπρος, Κ. Παλαμάς, Λύτρας, Ξενόπουλος, Πολίτης κ.α.) καθώς και ολόκληρο σχεδόν τον Ελληνικό τύπο, ώστε να υποκαθιστά το Κράτος και να παραλύει την ισχύ του, δρώντας ανεξάρτητα και αντίθετα απ' αυτό.

Στο εξωτερικό η από το 1869 διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, σε συνδυασμό με την παραχώρηση από τους Οθωμανούς της Κύπρου (1878) και της Αιγύπτου (1882) στους Άγγλους, ουσιαστικά παραγκώνισε τον πρωτεύοντα ρόλο της Τουρκίας στα στρατηγικά σχέδια της Μ. Βρετανίας. Οι Τούρκοι αντιλαμβανόμενοι την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, συσφίγγουν τις σχέσεις τους με την Τριπλή Συμμαχία, μετακαλώντας Γερμανούς αξιωματούχους υπό τον Σγο Κόλμαρ Φον Ντερ Γκολτς, για τον εκσυγχρονισμό και ισχυροποίηση του στρατού τους. Έτσι, οι σφαγές των Αρμενίων των ετών 1889-90 και 1896-97 απετέλεσαν την αφορμή για την απαγκίστρωση της Γηραιάς Αλβιόνας από την προηγούμενη πολιτική της, έναντι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ακόμη και αυτός ο λόρδος Salisbury, μέχρι τότε ένθερμος υποστηρικτής της διατήρησης της Οθωμανικής ακεραιότητας, άλλαξε γραμμή πλεύσης.

Όπως γίνεται εμφανές, είτε σε επίπεδο ενοποίησης (πρώτο ιστοριογραφικό παράδειγμα), είτε σε επίπεδο ανατολικού ζητήματος (δεύτερο παράδειγμα) είτε τέλος σε επίπεδο γεγονοτολογικής ιστορίας (τρίτο παράδειγμα), οι συνιστώσες αυτές οδηγούσαν σε έναν (ελληνικό) εθνικό αναβρασμό.

Το Κρητικό

Κύρια αφορμή στην μετέπειτα εξέλιξη του ζητήματος θα αποτελέσει το πρώτο από τα τρία θέατρα επιχειρήσεων του πολέμου, το Κρητικό, αν και αυτο ως Θέατρο Επιχειρήσεων δεν εντάσσεται συνήθως, από το μεγαλύτερο μέρος της σχετικής βιβλιογραφίας, στο κύριο μέρος του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897, αλλά στον «πρόλογό» του.

Την ίδια στιγμή με τις βουλγαρικές επιτυχίες, οι Τούρκοι εξακολουθούσαν να παραβιάζουν τον Οργανικό Νόμο που είχαν υπογράψει για την Κρήτη.

Το νησί, όλο το 19^ο αιώνα βρισκόταν σε επαναστατικό αναβρασμό. Οι αλλεπάλληλες επαναστάσεις του 1821- 3, του 1825-30, του 1841, του 1858, του 1866- 69 (Αρκάδι), του 1876-78, του 1881, και του 1885-6 δεν απέφεραν καμία σοβαρή αλλαγή στον κτηνώδη τουρκικό τρόπο διακυβερνήσεως(σφαγές, πυρπολήσεις, δηώσεις χωριών κ.λπ.). Ο αριθμός τους είναι αδιάψευστος μάρτυρας των αδιεξόδων στα οποία βρισκόταν ο Κρητικός Ελληνισμός, απέναντι σε έναν Ασιάτη σουλτάνο που δεν είχε καμία διάθεση να μεταβάλλει ούτε κατ' ελάχιστον, το οθωμανικό θεοκρατικό καθεστώς, σε ένα καθεστώς ισοτιμίας και δικαιοσύνης έναντι των υποδούλων. Χαρακτηριστικά θυμόσοφες υπήρξαν οι δηλώσεις του ηγέτη των Συντηρητικών ή «Καραβανάδων» Μιχελιδάκη, (η άλλη πολιτική παράταξη ήταν των Φιλελεύθερων ή «Ξυπόλητων» του Βενιζέλου), ο οποίος είχε πει ότι για να πάρεις αυτό που δικαιούσαι από τους Τούρκους

πρέπει να κάνεις δυο πολέμους: έναν για να υπογράψουν συνθήκη και έναν δεύτερο για να την εφαρμόσουν.

Μια τέτοια σουλτανική «παραχώρηση» ήταν και ο περιβόητος νέος «Οργανικός Νόμος» της Κρήτης(3/15 Οκτ. 1878) που εισήγαγε στο νησί ένα είδος κοινοβουλευτισμού. Με συνεχείς όμως σουλτανικές αποφάσεις- παρεμβάσεις, ο Νόμος αυτός αλλοιώθηκε τόσο ώστε η αξία του κατέστη μικρότερη από την αξία του χαρτιού που τυπώθηκε.

Ταυτόχρονα, οι Ελληνικές προσπάθειες για προσέγγιση με Ρουμάνους και Σέρβους απέτυχαν, λόγω των επίσης παράλογων βλέψεων των τελευταίων για την Μακεδονία. Οι Τούρκοι εκμεταλλευόμενοι την Ελληνική πολιτική της «αψόγου στάσεως», λόγω της διπλωματικής απομονώσεως της Ελλάδος καταστέλλουν ανενόχλητοι την Κρητική Επανάσταση του 1888-89. Φτάνοντας λοιπόν στη δεκαετία του 1890, ο Κρητικός Ελληνισμός απηυδισμένος από την υστεροβουλία της Οθωμανικής διοικήσεως βρίσκεται σε συνεχή επαναστατική εγρήγορση.

Όλα έδειχναν ότι άλλη μια κρίση του Ανατολικού Ζητήματος ήταν σε εξέλιξη. Το 1895 τοποθετείται στην Κρήτη, ως γενικός διοικητής, ο Αλέξ. Καραθεοδωρής, το έργο του οποίου όμως ήταν δυσχερέστατο. Η αδιαλλαξία του Σουλτάνου, στις διοικητικές μεταρρυθμίσεις που πρότεινε, καθώς επίσης και η γενίκευση της αντίδρασης των χριστιανών κατοίκων του νησιού, ανάγκασαν τον Καραθεοδωρή να παραιτηθεί και τη θέση του να αναλάβει ο Τουρκαλβανός Τουρχάν πασάς. Οι εχθροπραξίες που προκλήθηκαν με υπαιτιότητα των Τούρκων (επιδρομές, λεηλασίες κ.λπ.) την άνοιξη του 1896 οδήγησαν σε επανάσταση(3 Μαΐου) χωρίς την αρωγή της Αθήνας λόγω της ενασχόλησής της με τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Παρά τις προσπάθειες των Μ. Δυνάμεων για ειρήνευση, οι οποίες έβλεπαν να διακυβεύονται τα συμφέροντά τους και φοβούνταν για την ασφάλεια των υπηκόων τους στο νησί, οι Τούρκοι αύξησαν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις μεταφέροντας στρατεύματα και δρώντας προκλητικότερα. Από τα τέλη Ιουλίου, λόγω των συνεχών Τουρκικών παρασπονδιών στα συμφωνηθέντα (απρόκλητες δολοφονίες και ερημώσεις χωριών), η επανάσταση γενικεύεται με αίτημα την αποτίναξη της Οθωμανικής διοικήσεως. Εθελοντές και εφόδια αρχίζουν να καταφθάνουν στην Κρήτη από την μητροπολιτική Ελλάδα.

Η έκρηξις του πολέμου

Παράλληλα η «Εθνική Εταιρεία» πίεζε την κυβέρνηση Δηλιγιάννη για την ανάληψη ενεργού δράσης, ο οποίος κρατούσε- δεδομένων και των δυσχερειών που υπήρχαν- στάση αναμονής. Παρ' όλ' αυτά, στις 25 Ιανουαρίου 1897 το θωρηκτό Ύδρα απέπλευσε για τα Χανιά με σκοπό την παρεμπόδιση απόβασης νέων τουρκικών δυνάμεων στο νησί, ενώ η ενεργοποίηση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης, από τη μια ενθουσίασε την κοινή γνώμη, ενώ από την άλλη αποστασιοποίησε την αρχικά φαινομενική ουδετερότητα των Μ. Δυνάμεων. Η casus belli αυτή συμπεριφορά της Ελλάδας προς την Τουρκία, καθώς επίσης και η μετέπειτα ενίσχυση των δυνάμεων με δύναμη 1500 περίπου ανδρών υπό τον Συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο,

δημιούργησε έναν πολεμικό χαρακτήρα στην όλη κατάσταση που θα μπορούσε να σταθεί επικίνδυνη για το έθνος. Οι όποιες συμβιβαστικές προσπάθειες απέτυχαν, ενώ η άμεση αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων ήταν απαιτητή από τις Μ. Δυνάμεις που εντωμεταξύ είχαν καταλάβει τις κυριότερες πόλεις του νησιού. Η υπονόμευση της όποιας συμβιβαστικής λύσης ήταν κυρίως αποτέλεσμα των ενεργειών της «Εθνικής Εταιρείας» και της αντιπολίτευσης, με αποτέλεσμα το κράτος να εμπλακεί σε μια δεινή πολεμική περιπέτεια.

Από το Φεβρουάριο του 1897, στρατεύματα της «Εθνικής Εταιρείας» πέρασαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα δίνοντας έτσι την αφορμή στους Τούρκους όχι μόνο να αντιμετωπίσουν με επιτυχία αυτήν την προσπάθεια, αλλά και να κηρύξουν τον πόλεμο εναντίον της Ελλάδας. Αξιζεί να σημειωθεί ότι, το όριο των δύο κρατών πριν τον πόλεμο καθόριζε η γραμμή βορείως του ποταμού Πηνειού, ανατολικά από το Θερμαϊκό κόλπο μέχρι δυτικά την Ήπειρο και από εκεί νότια μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο. Τη νύχτα της 27 προς 28 Μαρτίου τα αντάρτικα σώματα της «Εταιρείας», αφού χωρίστηκαν σε τρία σώματα, εισέβαλαν στο τουρκοκρατούμενο έδαφος εμπλέκοντας μαζί τους και τις δυνάμεις των ελληνικών φυλακίων της οροθετικής γραμμής. Στις 30 Μαρτίου και μετά από συνεχείς μάχες και ανακαταλήψεις των τοπικών υψωμάτων και χωριών, οι αντάρτικες δυνάμεις, φοβούμενες την κύκλωσή τους από τις ήδη συγκεντρωθείσες τουρκικές δυνάμεις επανήλθαν εσπευσμένα στο ελληνικό έδαφος επιτυγχάνοντας τελικά μόνο την επίσπευση της κήρυξης του πολέμου. Στις 5 Απριλίου η Πύλη ειδοποίησε τον Έλληνα πρεσβευτή στην Κων/πολη για τη διακοπή των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ενώ παράλληλα, συστηματικά, αθόρυβα και μεθοδικά προετοίμαζε τα στρατεύματά της για πόλεμο. Από την άλλη πλευρά ο πρωθυπουργός Δηλιγιάννης έσπευσε να συγκροτήσει μια στρατιά 45.000 περίπου ανδρών μερικώς όμως προπαρασκευασμένης για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις υλοποιήθηκαν στον ελλαδικό χώρο σε δύο κύρια θέατρα επιχειρήσεων. Ανατολικά στη Θεσσαλία και Δυτικά στην Ήπειρο, όπου και στις δύο περιπτώσεις, η αριθμητική και τακτική υπεροχή της δύναμης των Τούρκων ήταν εμφανής έναντι της ελληνικής. Το ελληνικό Αρχηγείο του Στρατού Θεσσαλίας είχε έδρα στη Λάρισα με Αρχηγό το Διάδοχο Κωνσταντίνο και Επιτελάρχη το Συνταγματάρχη Πυροβολικού Σαπουντζάκη Κωνσταντίνο, ενώ το σύνολο της δύναμης Θεσσαλίας αριθμούσε 24 τάγματα Πεζικού, 7 τάγματα Ευζώνων, 9 ανεξάρτητα τάγματα Πεζικού, 5 πεζοπόρες ίλες, 1.100 ιππείς, 48 πυροβόλα ορειβατικά και 4 λόχους Μηχανικού. Οι τουρκικές δυνάμεις στη Θεσσαλία αριθμούσαν αντίστοιχα 99 τάγματα Πεζικού, 26 ίλες Ιππικού και 156 πυροβόλα, με αρχηγό τον Ετέμ Πασά και έδρα του Γενικού Στρατηγείου της Στρατιάς στην Ελασσόνα. Ο ελληνικός στρατός δέχτηκε την κύρια τουρκική επίθεση στις 6 Απριλίου 1897. Ο Ετέμ Πασάς εκδήλωσε την κύρια προσπάθειά του στη μεθόριο από τις ακτές του Θερμαϊκού μέχρι την περιοχή του Τυρνάβου και μέχρι το τέλος της ημέρας πέτυχε να καταλάβει τη διάβαση της Μελούνας χωρίς να προχωρήσει- ακόμη- νοτιότερα. Ο ελληνικός στρατός, μη δυνάμενος να αντισταθεί, άρχισε σταδιακά να υποχωρεί χωρίς τάξη συνοχή και σχέδιο ,μεταδίδοντας τη σύγχυση και τον πανικό στον άμαχο πληθυσμό της Θεσσαλίας. Στις 12 Απριλίου άρχισε η υποχώρηση προς την τοποθεσία Φαρσάλων – Βελεστίνου, ενώ

στις 14 Απριλίου η ελληνική στρατιά είχε συγκεντρωθεί τελικά στον προβλεπόμενο χώρο στα Φάρσαλα. Στις 23 Απριλίου άρχισε η υποχώρηση προς το όρος Όθρυς, αφού χάθηκε ολόκληρη σχεδόν η Θεσσαλία μέχρι το ύψος των Θερμοπυλών. Το μεσημέρι της 7^{ης} Μαΐου ο τότε Διάδοχος Κωνσταντίνος παρέλαβε έξω από τη Λαμία τηλεγράφημα της Κυβέρνησης για σύναψη ανακωχής. Τα πυρά σταμάτησαν στις 1500 της ίδιας ημέρας, ενώ οι συζητήσεις υπήρξαν μακρές και δύσκολες και η ανακωχή έγινε στην Ταράτσα της Λαμίας στις 23 Μαΐου.

Σε αντίθεση με τη Θεσσαλία στο θέατρο επιχειρήσεων της Ηπείρου η στάση των Τούρκων ήταν κυρίως αμυντική ενώ αντίθετα του ελληνικού στρατού επιθετική με κύριο αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη των Ιωαννίνων. Το ελληνικό Αρχηγείο του Στρατού Ηπείρου είχε έδρα το ύψωμα Κοροδήμος νοτιοανατολικά της Άρτας με αρχηγό το Συνταγματάρχη Πυροβολικού Μάνο Θρασύβουλο, ενώ το σύνολο της δύναμης των μονάδων ανερχόταν σε 12 τάγματα Πεζικού, 3 τάγματα Ευζώνων, 4 πεδινές Πυροβολαρχίες, 4 ορειβατικές πυροβολαρχίες, 5 λόχους Μηχανικού και 3 ίλες Ιππικού. Αντίστοιχα, η συνολική δύναμη των Τούρκων, με αρχηγό τον Αντιστράτηγο Αχμέτ Χιφζή και έδρα του Αρχηγείου τα Ιωάννινα, ανερχόταν σε 44 τάγματα Πεζικού, 6 πεδινές πυροβολαρχίες, 1 ορειβατική και 4 ίλες Ιππικού. Στις 6 Απριλίου τα ελληνικά τμήματα τέθηκαν σε κατάσταση συναγερμού. Παρά όμως τα αρχικά ενθαρρυντικά προμηνύματα του ηπειρωτικού μετώπου, τόσο μετά τη διάβαση του Αράχθου ποταμού από τις ελληνικές δυνάμεις στις 9 Απριλίου, όσο και από την απελευθέρωση της Φιλιππιάδας την αμέσως επόμενη ημέρα, οι ελληνικές δυνάμεις άρχισαν σταδιακά από 13 Απριλίου τη σύμπτυξη προς τον Άραχθο. Η ίδια απογοητευτική κατάσταση συνεχίστηκε και μετά την μάχη του Γριμπόβου (1-3 Μαΐου), ώσπου τελικά την 7 Μαΐου 1897 υπογράφηκε μεταξύ των δύο αντιμαχομένων ανακωχή, μετά από αίτημα της τουρκικής πλευράς.

Μετά από ένα μήνα αγώνων, η Ελλάδα βρέθηκε οριστικά ηττημένη από τον πόλεμο των 30 αυτών ημερών.

Οι κυριότερες μάχες ήταν:

- Η μάχη των Δελερίων (11 Απριλίου)
- Η μάχη του Βελεστίνου (18 Απριλίου)
- Η μάχη των Φαρσάλων (23 Απριλίου)
- Η μάχη του Δομοκού (5 Μαΐου)
- Η μάχη των Πέντε Πηγαδιών (11 Απριλίου)
- Η μάχη του Ανωγείου – Χάνι Καρβασαρά (16-17 Απριλίου)
- Η μάχη του Γριμπόβου (1-3 Μαΐου),

για τις οποίες μπορεί ο αναγνώστης να αντλήσει στοιχεία από τον ιστορικό τόμο της ΔΙΣ/ΓΕΣ «Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897».

Τον Οκτώβριο του 1897 οι Μεγάλες Δυνάμεις (Ρωσία, Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστροουγγαρία και Ιταλία) επέβαλλαν στον αμύχανο, λόγω και της διεθνούς κατακραυγής για τις αρμενικές σφαγές του 1896- 7, Σουλτάνο, την αποδοχή Νέου Οργανικού Νόμου που προέβλεπε καθεστώς ημιαυτονομίας για την Κρήτη. διορίζοντας ταυτόχρονα για τρία χρόνια ως Ύπατο Αρμοστή των Δυνάμεων στο νησί, τον τότε πρίγκιπα Γεώργιο. Στην Ελλάδα επιβλήθηκε πρόστιμο τεσσάρων εκατομμυρίων τουρκικών λιρών που έπρεπε να πληρώσουν οι Έλληνες ως αποζημίωση για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από τη Θεσσαλία, τα δε σύνορα τροποποιήθηκαν ελαφρώς, από αυτά προ του πολέμου, προς όφελος των Τούρκων. Η αποπληρωμή του προστίμου υποχρέωσε την Ελλάδα να λάβει νέο δάνειο από τις Μεγάλες Δυνάμεις αφού όμως πρώτα εξοφλούσε τους παλιούς δανειστές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την επιβολή οικονομικού ελέγχου στην χώρα, γνωστού ως Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, ο οποίος ενεργοποιήθηκε από εξαμελή διεθνή επιτροπή σε όλους τους τομείς του ελληνικού δημοσίου και κυρίως στα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, πετρελαίου κ.λπ. Η οριστική συνθήκη ειρήνης υπογράφηκε στις 22 Νοεμβρίου 1897 στην Κωνσταντινούπολη, μετά από μακρόχρονες διαπραγματεύσεις και την διαμεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, η ιδιαίτερα ευμενής στάση του Τσάρου της Ρωσίας που υπερασπιζοντας τα δικά του συμφέροντα στήριξε τα αντίστοιχα ελληνικά, έναντι των ιδιαίτερα δυσμενών σχεδίων Αγγλίας και Γερμανίας στις απαιτήσεις της Υψηλής Πύλης, μετά την ανακωχή, τα οποία ουσιαστικά παραχωρούσαν σχεδόν ολόκληρη την Θεσσαλία στην Τουρκική πλευρά.

Επίλογος-Συμπεράσματα

Δεδομένης της απροκάλυπτης πια βουλγαρικής επιθετικότητας στη Μακεδονία η οποία είχε εκδηλωθεί μέσω των οργανώσεων της «Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης» (Ε.Μ.Ε.Ο.) (1870) και της «Ανωτάτης Μακεδονικής Επιτροπής» (Α.Μ.Ε.) (1894), καθώς και των τουρκικών βιαιοτήτων στην Κρήτη, μπορούμε να πούμε ότι η ίδρυση της Εθνικής Εταιρείας αποτέλεσε μια ιστορική αναγκαιότητα. Αντανακλούσε την εντονότατη λαϊκή δυσφορία συνοδευόμενη από συναισθήματα οργής και αγανάκτησης, για την αδυναμία- απροθυμία της Ελληνικής πολιτικής ηγεσίας να αναλάβει δράση. Για πρώτη φορά, διανοούμενοι και στρατιωτικοί συνενούνταν για την υλοποίηση των εθνικών οραμάτων. Απέκλεισαν όλους τους πολιτικούς, ακόμα και αυτόν τον Διάδοχο Κωνσταντίνο όταν αυτός εξέφρασε την επιθυμία να γίνει γενικός διοικητής της!

Αν και ανεπιτυχώς, η «Εθνική Εταιρεία» οργάνωσε και έστειλε από το 1896 ανταρτικά σώματα και στη Μακεδονία, εγκαινιάζοντας έτσι την αρχή της αντεπίθεσης του Μακεδονικού Ελληνισμού (Σώματα Μπρούφα, Βερβέρα, Παπαδήμου, Βελέντζα, Γκρούτα). Διάφοροι ιστορικοί της «φόρτωσαν» όλα τα δεινά του τόπου. Κρίνοντας όμως ψυχρότερα και μακροσκοπικώς τη δράση της, λόγω της χρονικής αποστάσεως που μας χωρίζει από την περίοδο, και σε συνάρτηση με τα επακόλουθα γεγονότα, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι:

α) Ανάγκασε την κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη να ασχοληθεί, όπως υποχρεούτο, με τον εκσυγχρονισμό του Ελληνικού Στρατού παρακινώντας ταυτόχρονα τους εθνικούς ευεργέτες να διαθέσουν χρήματα . Άρχισε πλέον να εκπαιδεύεται, οργανώνεται και εξοπλίζεται σοβαρά, για να μπορέσει να ανταποκριθεί στη δύσκολη εθνική του αποστολή, αλλά και για να αποπλύνει τη ντροπή του 1897.

β) Απετέλεσε το εναρκτήριο σάλπισμα για τον αναληφθέντα Μακεδονικό Αγώνα, ενώ η συμβιβαστική αποδοχή του πρίγκιπα Γεωργίου ως Ύπατου Αρμοστή των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κρήτη, έθεσε απλά ένα καθεστώς προμηνυτικό της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα καθώς απέκτησε σύντομα πλήρη αυτονομία. Τελικά η ένωσή της με την μητέρα πατρίδα πραγματοποιήθηκε μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων (1912-13).

γ) Οι αξιωματικοί- μέλη της απέβησαν οι πρωτεργάτες του κινήματος στου Γουδή (1909) που ήταν πανθομολογουμένως σωτήριο για το Έθνος.

δ) Διετήρησε και υποδαύλιζε υψηλό εθνικό φρόνημα, τα αποτελέσματα του οποίου φάνηκαν στους Βαλκανικούς του 1912-3.

Τέλος, διαπιστώνουμε αναπάντεχα ότι, ακόμη και η επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, βοήθησε τη νομισματική σταθερότητα της χώρας και την άνοδο της ελληνικής πίστης στο εξωτερικό.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά σε όψεις διαφόρων θεωρητικών προσεγγίσεων του θέματος, μπορούμε να επαναλάβουμε ενισχυτικά ότι, η Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού έχει εκδώσει τον ιστορικό τόμο «Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897», Αθήνα 1993, από 502 σελίδες, όπου καταγράφονται και αναλύονται όλα τα πολιτικά και στρατιωτικά θέματα και γεγονότα αντίστοιχα.